

Ο συστημικός χαρακτήρας της κρίσης και η Αριστερά**

1. Ο συστημικός χαρακτήρας της κρίσης

Σε αντίθεση με αυτά που υποστηρίζει η ρεφορμιστική αριστερά,¹ αλλά και κάποιοι αυτο-αποκαλούμενοι «αντικαπιταλιστές», «ελευθεριακοί» κ.λπ., η κρίση, τόσο η οικονομική όσο και η γενικότερη πολυδιάστατη κρίση, δεν οφείλεται στη κακή θέσμιση ή λειτουργία των επί μέρους θεσμών όπως η Ευρωζώνη. Όπως μπορεί να δειχθεί,² η κρίση αυτή οφείλεται στους ίδιους τους βασικούς θεσμούς στους οποίους θεμελιώνεται το σημερινό κοινωνικοοικονομικό σύστημα: την οικονομία της αγοράς στη σημερινή διεθνοποιημένη μορφή της (όπως εκφράζεται στο γεωγραφικό χώρο μας με την Ε.Ε.), και το πολιτικό της συμπλήρωμα, την αντιπροσωπευτική «δημοκρατία». Είναι μια συστημική κρίση, γεγονός που σημαίνει ότι εάν δεν προτείνουμε ένα διαφορετικό θεσμικό πλαίσιο να αντικαταστήσει το σημερινό, η απλή έξοδος από την Ε.Ε. και την ΟΝΕ μπορεί να οδηγήσει μεν σε άμεση διέξοδο από τη σημερινή κρίση, αλλά όχι και σε διέξοδο από τη χρόνια συστημική κρίση. Η διέξοδος από τη χρόνια καπιταλιστική κρίση απαιτεί μια συστημική λύση η οποία, στο πρώτο στάδιο, θα έπρεπε να πάρει τη μορφή οικονομικής αυτοδυναμίας και στο τελικό στάδιο θα μπορούσε να πάρει τη μορφή οικονομικής δημοκρατίας στο πλαίσιο μιας Περιοριστικής Δημοκρατίας (όπως προτείνουμε εμείς)³ ή, εναλλακτικά, τη μορφή μιας κρατικο-σοσιαλιστικής οικονομίας (όπως προτείνει το μεγαλύτερο τμήμα της αντισυστημικής Αριστεράς) – πράγμα που θα κριθεί από τον τότε επικρατούντα συσχετισμό δυνάμεων στο λαϊκό κίνημα.

*Ο Τάκης Φωτόπουλος είναι διευθυντής του διεθνούς θεωρητικού περιοδικού *The International Journal of Inclusive Democracy*, τακτικός συνεργάτης της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία* και συγγραφέας 24 βιβλίων και πάνω από 900 άρθρων σε θεωρητικά περιοδικά και εφημερίδες των ΗΠΑ, Βρετανίας και Ελλάδας (πολλά από τα οποία έχουν μεταφραστεί σε πάνω από 20 γλώσσες), σε θέματα πολιτικής φιλοσοφίας, πολιτικής οικονομίας, πολιτικής και οικολογίας. Το βιβλίο του *Towards An Inclusive Democracy* έχει ήδη μεταφραστεί σε 6 γλώσσες. Δίδαξε πολιτική οικονομία για πάνω από 20 χρόνια στο Πανεπιστήμιο του Βόρειου Λονδίνου.

** Το άρθρο υποβλήθηκε στα τέλη Ιουνίου 2011, πριν τη συμφωνία της 21ης Ιουλίου.

Όσον αφορά στα συστημικά αίτια της οικονομικής κρίσης, αυτά δεν οφείλονται άμεσα στη γενικότερη καπιταλιστική χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε στα μητροπολιτικά κέντρα το 2007-2008, όπως υποστηρίζουν εσφαλμένα πολλοί στην Αριστερά. Οι ελληνικές τράπεζες δεν ήταν (ούτε μπορούσαν να είναι λόγω μεγέθους) εκτεθειμένες στις τεράστιες χρηματοπιστωτικές φούσκες που δημιούργησε το άνοιγμα και η απελευθέρωση των αγορών και, κυρίως, του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου. Απλώς, η χρηματοπιστωτική κρίση επηρέασε έμμεσα την ελληνική οικονομία, στο βαθμό που η αναπτυξιακή φούσκα της στηριζόταν στον εξωτερικό δανεισμό από τις διεθνείς αγορές και ιδιαίτερα τις ξένες τράπεζες. Έτσι, όσο μεν ο δανεισμός ήταν (με τη στήριξη του ευρώ) άνετος και σε χαμηλά επιτόκια την προηγούμενη δεκαετία, δεν υπήρχε πρόβλημα να συνεχίζουμε να φουσκώνουμε την ψευτο-αναπτυξιακή φούσκα που είχε δημιουργήσει η εξωστρεφής «ανάπτυξη», στην οποία στηρίχθηκε το μεταπολεμικό και, κυρίως, το μετά την ένταξη στην ΕΟΚ/Ε.Ε., αναπτυξιακό μοντέλο. Όταν όμως η χρηματοπιστωτική κρίση στο κέντρο δημιούργησε πρόβλημα ρευστότητας,⁴ και ο δανεισμός έγινε πολύ πιο δύσκολος από πριν τόσο για τον ιδιωτικό όσο και, κυρίως, το δημόσιο τομέα, τότε ο παραπέρα δανεισμός για να ξεπληρώσουμε τα χρέη μας, στον οποίο στηρίχθηκε κυρίως η ταχεία «ανάπτυξη» της περασμένης δεκαετίας, στέρεψε και η φούσκα έσκασε.

Με άλλα λόγια, μολονότι τα αίτια της κρίσης στο κέντρο αλλά και στην περιφέρεια ήταν επίσης συστημικά, ήταν διαφορετικής φύσης συστημικά – γεγονός που δεν αντιλαμβάνεται η Αριστερά, τόσο η ρεφορμιστική όσο και το μεγαλύτερο τμήμα της αντισυστημικής,⁵ γιατί στερούνται θεωρητικής ερμηνείας:

πρώτον, για το νέο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης⁶ που και μόνο μπορεί να εξηγήσει τη χρηματοπιστωτική κρίση (αντί για τις ξεπερασμένες ερμηνείες για υπερ-συσσώρευση κεφαλαίου⁷ κ.λπ.), θεωρώντας το νεοφιλελευθερισμό σαν κάποια «κακή» πολιτική, ή συνωμοσία, όπως υποστηρίζουν αποπροσανατολιστικές και βαθύτατα ρεφορμιστικές συνωμοσιολογικές θεωρίες του συρμού,⁸ και όχι σαν συστημικό φαινόμενο, και

δεύτερον, για το διαφορετικό χαρακτήρα της περιφερειακής καπιταλιστικής ανάπτυξης σε σχέση με αυτή του κέντρου,⁹ γεγονός που μπορεί να εξηγήσει το διαρθρωτικό χαρακτήρα της κρίσης στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου σε σχέση με τις χώρες του Βορρά.

Έτσι, η κρίση στις περιφερειακές χώρες (όπως αυτές του Ευρωπαϊκού «Νότου» – Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ισπανία) είναι βασικά διαρθρωτική και ανάγεται τελικά στις σημαντικές αποκλίσεις τους από τα κέντρα (λόγω της χαμηλότερης ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητάς τους), όπως αυτές εκδηλώνονται με τα διογκούμενα ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών αλλά και τα δημοσιονομικά ελλείμματα, τα οποία εξεργάγησαν όταν εντάχθηκαν στην Ευρωζώνη. Η οικονομική κρίση της Ελλάδας είναι δομική και χρόνια, και εκφράζεται μεταπολεμικά με τη ριζική

αποδιάρθρωση της παραγωγικής δομής, η οποία ολοκληρώθηκε με το άνοιγμα των αγορών της στην παγκόσμια αγορά – μια διαδικασία την οποία επιτάχυνε η είσοδος της στην ΕΟΚ στις αρχές της δεκαετίας του '80.

Η βασική συνέπεια του συστημικού χαρακτήρα της κρίσης δεν είναι απλά η διόγκωση του χρέους, που είναι μόνο το σύμπτωμα της κρίσης, αλλά η δημιουργία μιας «καταναλωτικής κοινωνίας χωρίς παραγωγική βάση», εξαιτίας, από τη μια μεριά, του άκρατου καταναλωτισμού που δημιούργησε η εισαγωγή των δυτικών προτύπων και κουλτούρας, και από την άλλη, της αποδιάρθρωσης της παραγωγικής δομής που δημιούργησε το πλήρες άνοιγμα και η απελευθέρωση των αγορών μας, ως συνέπεια της ένταξής μας στην ΕΟΚ, η οποία επέτρεψε την αθρόα εισαγωγή αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων, φθηνότερων ή καλύτερης ποιότητας από τα ελληνικά (χάρη στην ανώτερη παραγωγικότητα ή ανταγωνιστικότητα των ξένων προϊόντων έναντι των ελληνικών που ήταν βασικά δασμοβίωτα, των οικονομιών κλίμακας που απολάμβαναν κ.λπ.). Χαρακτηριστικά, στην περίοδο μετά την ένταξή μας στην Ενταξιακή Αγορά της Ε.Ε., η ανταγωνιστικότητά μας, με βάση το μερίδιο στις παγκόσμιες εξαγωγές, μειώθηκε κατά το ένα τρίτο μέσα σε λιγότερο από 15 χρόνια (1995-2008)!¹

Έτσι, καταστράφηκε ο αγροτικός και ο βιομηχανικός τομέας μας και μείναμε βασικά με τις υπηρεσίες και τη «βαριά βιομηχανία» μας, τον τουρισμό. Η ουσιαστική αποδιάρθρωση της παραγωγικής δομής οδήγησε, αναπόφευκτα, στη συνεχή αύξηση του δανεισμού για να καλύψει τις αυξανόμενες καταναλωτικές ανάγκες του ιδιωτικού τομέα. Παράλληλα όμως διογκώνονταν και οι καταναλωτικές ανάγκες του δημόσιου τομέα, εφόσον το ΠΑΣΟΚ, από τότε που πήρε την εξουσία για την «Αλλαγή», προσπάθησε να δημιουργήσει κάποιο είδος κοινωνικού κράτους «με ξένα κόλλυβα», δηλαδή όχι όπως γινόταν στις αναπτυσσόμενες χώρες μέσα τη φορολόγηση των προνομιούχων στρωμάτων, αλλά μέσω του αυξανόμενου δανεισμού.¹

Αναπόφευκτα, τα διογκούμενα ελλείμματα στο ισοζύγιο, σε συνδυασμό με τα αντίστοιχα αυξανόμενα δημοσιονομικά ελλείμματα, οδήγησαν σε ένα συνεχώς αυξανόμενο χρέος στη μετα-ενταξιακή περίοδο, με αποτέλεσμα ότι τόσο το εξωτερικό όσο και το δημόσιο χρέος άρχισαν να εκρήγνυνται αμέσως με την ένταξή μας στην ΕΟΚ τη δεκαετία του 1980, που συνέπεσε με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία.¹ Το χρέος αυτό έφθασε σε εκρηκτικά επίπεδα την προηγούμενη δεκαετία, όταν, χάρη στην είσοδό μας στην Ευρωζώνη, ο δανεισμός έγινε ακόμη ευκολότερος και φθηνότερος, μέχρις ότου ξεσπάσει η χρηματοπιστωτική κρίση οπότε οι διεθνείς τράπεζες έγιναν απείρως πιο φειδωλές, ώστε να καλύψουν τις πελώριες ζημιές από τις φούσκες, σε βαθμό που επενέβαιναν ανοικτά τα καπιταλιστικά κράτη για να αναχρηματοδοτούν τις τράπεζες σε βάρος των φορολογουμένων – γεγονός που οδήγησε στη σημερινή ύφεση στα μητροπολιτικά κέντρα, ιδιαίτερα του αγγλοσαξονικού χώρου που ήταν περισσότερο εκτεθειμένα στις χρηματοπιστωτικές φούσκες.

Είναι φανερό, επομένως, ότι κάποια χρεοκοπία ήταν προ-αποφασισμένη όταν

επιβαλλόταν το πρώτο Μνημόνιο, εφόσον, άτυπα, η χώρα ήταν ήδη χρεοκοπημένη και συντηρείτο με το συνεχή ανα-δανεισμό. Ο στόχος των ελίτ από την αρχή ήταν, από τη μια μεριά, να ξεζουμίσουν όσο μπορούσαν περισσότερο τα λαϊκά στρώματα, ώστε να ελαχιστοποιήσουν τις ζημιές των κατόχων των ομολόγων, και, από την άλλη, να ολοκληρώσουν τις «διαρθρωτικές» αλλαγές της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, οι οποίες δεν είναι παρά η υλοποίηση των «4 ελευθεριών» του Μάαστριχτ (δηλαδή η «απελευθέρωση» των αγορών κεφαλαίου, εργασίας, αγαθών και υπηρεσιών) για την οποία οι ντόπιες και ξένες οικονομικές ελίτ, ήδη από τη δεκαετία του '90, πίεζαν φορτικά τα δύο κόμματα εξουσίας, που τις ανέβαλλαν εξαιτίας του πολιτικού κόστους. Στην προβληματική, επομένως, αυτή το χρέος δεν είναι η αιτία της βαθιάς και επιδεινούμενης κρίσης, όπως υποστηρίζουν οι ρεφορμιστικές και συνωμοσιολογικές απόψεις, εφόσον, ακόμη και αν αύριο μας χάριζαν οι πιστωτές μας ολόκληρο το χρέος, θα ήταν θέμα χρόνου να ξαναβρεθούμε στην ίδια θέση, εάν παραμέναμε στην Ε.Ε. και διατηρούσαμε τις αγορές μας ανοιχτές και απελευθερωμένες, όπως αυτή επιβάλλει! Η σημερινή δηλαδή μετατροπή της χώρας σε ουσιαστικό προτεκτοράτο της Ε.Ε. είναι απλά η αποκορύφωση της αποτελεσματικής υπονόμευσης της οικονομικής κυριαρχίας που επέβαλε η ένταξή μας στην Ενιαία Αγορά αρχικά, και στην Ευρωζώνη στη συνέχεια.

Το σημερινό ζητούμενο είναι η δημιουργία μιας εντελώς διαφορετικής παραγωγικής και καταναλωτικής δομής, η οποία θα δημιουργούσε τις συνθήκες για τη μόνη οικονομική απεξάρτηση, ξεκινώντας αρχικά από την ίδια τη χώρα, με τη μονομερή έξοδο από την Ε.Ε. και τον εξαναγκασμό των ντόπιων και ξένων ελίτ να πληρώσουν αυτές το χρέος –εφόσον άλλωστε αυτές το δημιούργησαν– και όχι βέβαια τα λαϊκά στρώματα τα οποία κανένας δεν τα ρώτησε ποτέ. Στο στάδιο αυτό, οι χώρες με περίπου ίδιο επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, λόγω χάρη οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, οι οποίες σήμερα είναι σε διάφορα στάδια άτυπης χρεοκοπίας, θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια συνομοσπονδία αυτοδύναμων οικονομιών.

Συνοπτικά, τα μέτρα που προτείνουμε για μια πραγματικά αντισυστημική λύση θα μπορούσαμε να τα διακρίνουμε σε βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Τα πρώτα στοχεύουν στην άμεση έξοδο από τη σημερινή κρίση, ενώ τα δεύτερα αποτελούν ουσιαστικά το πρώτο στάδιο για τη συστημική έξοδο από την κρίση μέσα από την οικοδόμηση μιας αυτοδύναμης οικονομίας, ανεξάρτητα από τη μορφή που θα πάρει η συστημική διέξοδος στο τελικό στάδιο.

2. Βραχυπρόθεσμα μέτρα για την έξοδο από την κρίση

Τα ακόλουθα μέτρα προϋποθέτουν την άμεση μονομερή έξοδο όχι μόνο από την Ευρωζώνη (που είναι η αναγκαία συνθήκη για την ανάκτηση της απαραίτητης οικονο-

μικής κυριαρχίας), αλλά και την Ε.Ε. που αποτελεί την επαρκή συνθήκη, εφόσον χωρίς την έξοδο από την Ε.Ε. η χώρα θα εξακολουθεί να δεσμεύεται από τις «4 ελευθερίες» της συνθήκης του Μάαστριχτ που κάνουν αδύνατη την εφαρμογή αποτελεσματικών κοινωνικών ελέγχων στις αγορές κεφαλαίου, εργασίας, αγαθών και υπηρεσιών και ουσιαστικά υπονομεύουν τα οφέλη από την όποια οικονομική κυριαρχία θα αποκτούσε η χώρα από την έξοδό της από την Ευρωζώνη. Για να μην είναι όμως οδυνηρή η παραπάνω διαδικασία, θα πρέπει να συνδυαστεί με ένα συμπληρωματικό «πακέτο» μέτρων όπως τα παρακάτω, που θα γίνουν εφικτά μετά την έξοδο από την Ε.Ε./ΟΝΕ και τη συνακόλουθη αποδέσμευσή μας από το Σύμφωνο Σταθερότητας, υποθέτοντας βέβαια πάντα ότι η χώρα, ελλείψει επαναστατικών συνθηκών, έχει ακόμη οικονομία της αγοράς. Φυσικά, σε περίπτωση δημιουργίας επαναστατικών συνθηκών θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για ένα εντελώς άλλο πρόγραμμα συστημικής διεξόδου από την κρίση που ξεκινά από τη μονομερή ολοκληρωτική διαγραφή του χρέους και καταλήγει με τη δημιουργία μιας οικονομικής δημοκρατίας ή αντίστοιχα μιας κρατικο-σοσιαλιστικής οικονομίας, ανάλογα με το συσχετισμό δυνάμεων. Τα βραχυπρόθεσμα αυτά μέτρα είναι:

Προσωρινή ολοκληρωτική απαγόρευση της εξόδου κεφαλαίου από τη χώρα, μέχρις ότου συντελεστεί η μετάβαση από το ευρώ στο νέο νόμισμα, ώστε να αποκλειστεί η μαζική κίνηση κερδοσκοπικών κεφαλαίων.

Επανεισαγωγή της δραχμής που θα συνοδευόταν από μια λογική υποτίμηση, λόγω χάρη της τάξης του 30%, πράγμα που θα έκανε φτηνότερο τον τουρισμό και τα εξαγωγικά προϊόντα μας, τα οποία τώρα υποφέρουν από το ακριβό ευρώ που επιβάλλει το Διευθυντήριο, ενώ συγχρόνως θα έκανε ακριβότερα τα εισαγόμενα προϊόντα, γεγονός που θα δημιουργούσε σημαντική προσασία στην ντόπια αγροτική και βιοτεχνική παραγωγή. Τα εισαγόμενα είδη πρώτης ανάγκης θα μπορούσαν να επιχορηγούνται (για να μη χτυπηθούν τα λαϊκά στρώματα), με χρήματα από τα έσοδα που θα προέκυπταν από ένα βαρύ επιπρόσθετο φόρο στα εισαγόμενα είδη πολυτελείας, ενώ έλεγχοι στις τιμές θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν τις μη απαραίτητες ανατιμήσεις. Οι μισθοί και οι συντάξεις θα επανέρχονταν στα επίπεδα που βρίσκονταν πριν τις ληστρικές περικοπές της τρόικας και της κοινοβουλευτικής Χούντας, ενώ η αξία των καταθέσεων σε ευρώ θα μετατρέποταν αυτόματα σε δραχμές με βάση μια προοδευτική κλίμακα που θα προστάτευε την αγοραστική αξία τους ανάλογα με το γενικότερο εισόδημα των καταθετών (όσο μικρότερο το εισόδημα τόσο μεγαλύτερη η προσασία της αγοραστικής αξίας των καταθέσεων).

Ταυτόχρονη με την έξοδο από ΟΝΕ/Ε.Ε. κοινωνικοποίηση όλων των τραπεζών, ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε κερδοσκοπία από την εφαρμογή των μέτρων, αλλά και ως μακροπρόθεσμο μέτρο για να σταματήσει η κερδοσκοπία των τραπεζιτών, τα κέρδη των οποίων πάνε στις τσέπες τους, ενώ τις ζημιές καλείται να πληρώνει ο ελληνικός λαός, μέσα από τις συνεχείς «μεταγρίσεις» δημόσιου χρήματος προς ενί-

σχυση της ρευστότητάς τους.

Δραχμοποίηση του χρέους, ώστε η υποτίμηση της δραχμής να μην επιβαρύνει τον ελληνικό λαό, αλλά και για να μη χρειάζεται επαναδανεισμός για την οποιαδήποτε πληρωμή μέρους του χρέους συμφωνηθεί. Η δραχμοποίηση αυτή καθεαυτή δεν μειώνει το χρέος, αλλά επαναφέρει τον έλεγχο του στον ελληνικό λαό μέσω του νομίσματος που θα ελέγχει ο ίδιος και όχι ενός νομίσματος που ελέγχουν οι δανειστές μας στο εξωτερικό. Έτσι, για παράδειγμα, με ένα ελεγχόμενο πληθωρισμό (όπως άλλωστε έκανε κάθε χρεοκοπημένη χώρα στο παρελθόν που έλεγχε το νόμισμά της), σε συνδυασμό με τα έσοδα από την επιπλέον έκτακτη φορολόγηση της περιουσίας των προνομούχων στρωμάτων, θα μπορούσε να αποπληρωθεί αποκλειστικά από τις ντόπιες και ξένες ελίτ το μέρος του χρέους που θα δεχόμασταν να πληρώσουμε. Τα εισοδήματα των λαϊκών στρωμάτων θα επιχορηγούντο, όπως και με την υποτίμηση, για να μη χειροτερεύσει εξαιτίας του ελεγχόμενου πληθωρισμού το βιοτικό τους επίπεδο.

Επαναδιαπραγματέυση του χρέους, από θέσεως ισχύος τώρα, και με την απειλή κήρυξης άμεσης χρεοκοπίας (δηλαδή στάσης των πληρωμών τοκοχρεολυσίων σε περίπτωση μη αποδοχής της), με στόχο τη σημαντική επιμήκυνση του χρόνου αποπληρωμής και την περιοπή σημαντικού μέρους του (π.χ. του 50-70%). Σε κατάσταση ανυπαρξίας επαναστατικών συνθηκών, αυτή θα ήταν η μόνη δυνατή λύση, εφόσον η αποικιοκρατική συνθήκη που έχει υπογράψει η Χούντα για το δάνειο σημαίνει ότι, σε περίπτωση μονομερούς ολοκληρωτικής διαγραφής του Χρέους, οι δανειστές μας θα είχαν το νομικό «δικαίωμα» να κατάσχουν κάθε δημόσια περιουσία, όσον αφορά στα δάνεια της τρόικα, ενώ οι δανειστές μας για το υπόλοιπο χρέος θα είχαν πολλούς άλλους τρόπους, νομικούς και οικονομικούς, για να μας εκβιάσουν. Φυσικά, σε κατάσταση επαναστατικών συνθηκών θα μπορούσαμε να αγνοήσουμε τα δικαιώματά τους για κατάσχεση και τους εκβιασμούς τους, γιατί ο λαός θα ήταν αποφασισμένος να αντιμετωπίσει, ακόμη και με ένοπλη αντίσταση, κάθε βία και εκβιασμό.

Σταδιακή αποπληρωμή του άκρωτος «κουρεμένου» χρέους με έσοδα που θα προέλθουν βασικά από έναν πολύ προοδευτικό έκτακτο φόρο ακίνητης και κινητής περιουσίας (π.χ. για περιουσίες πάνω από 1 εκ. ευρώ, που βρίσκονται είτε στην Ελλάδα είτε σε καταθέσεις του εξωτερικού, ανεξάρτητα αν ο ιδιοκτήτης είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο, συμπεριλαμβανομένης της εκκλησιαστικής περιουσίας κ.λπ.), μετά από γενική απογραφή τους, και με παράλληλη εισαγωγή μόνιμων αυστηρών ελέγχων στην κίνηση κεφαλαίου (πέρα από την προσωρινή απαγόρευση της κίνησής του που ανέφερα), ώστε να σταματήσει η συνεχής εκροή κεφαλαίων των ελίτ και να ελεγχθεί η κερδοσκοπία.

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η προτεινόμενη εναλλακτική λύση δεν σημαίνει, βέβαια, όπως τρομοκρατούν οι ελίτ το λαό, ότι θα σταματούσε το Κράτος να πληρώνει μισθούς και συντάξεις! Αντίθετα, οι μισθωτοί και συνταξιούχοι θα εισέπρατταν πάλι ολόκληρους τους μισθούς και τις συντάξεις που είχαν κατακτήσει μέχρι σήμερα,

και το Κράτος απλώς θα σταματούσε να πληρώνει τα υπέρογκα τοκοχρεολύσια, σε βάρος των λαϊκών στρωμάτων, όπως κάνει τώρα. Και αυτό, μέχρις ότου εξαναγκαστούν οι ντόπιες και ξένες ελίτ με την εφαρμογή των παραπάνω μέτρων να πληρώσουν το υπόλοιπο μέρος του χρέους για το οποίο θα υπάρξει συμφωνία, ενώ συγχρόνως θα δημιουργούνταν οι προϋποθέσεις για αυτοδύναμη ανάπτυξη, όπως περιγράψω στη συνέχεια, που θα καταργούσε την ανάγκη δανεισμού στο μέλλον. Οι καταστροφολογίες των διαφόρων «ειδικών» στα ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων και πολλών από την «Αριστερά» που χρησιμοποιούν την έξοδο από την ΟΝΕ σαν ένα είδος... μπαμπούλα –τη στιγμή που δεν υπήρξε χώρα ιστορικά που βγήκε από παρόμοια κρίση χωρίς να ελέγχει ούτε το νόμισμά της!– λειτουργούν απλώς σαν τμήμα της συστημικής προπαγάνδας για να περάσουν τα νέα, ακόμη πιο άγρια, μέτρα και κυρίως το ξεπούλημα του κοινωνικού πλούτου αντί πινακίου φακής, όπως απαιτούν επιτακτικά οι γκαουλάιτερ της Ελλάδας στην τρούικα, τώρα που με την κρίση (την οποία οι ίδιοι ενίσχυσαν) οι τιμές των δημόσιων περιουσιακών στοιχείων στα χρηματιστήρια είναι εξευτελιστικές (ακριβώς όπως έκανε παντού όπου πέρασε το ΔΝΤ στη Λατινική Αμερική!).

3. Μακροπρόθεσμα μέτρα για την έξοδο από την κρίση: οικονομική αυτοδυναμία ως η μόνη απάντηση στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση

Το αίτημα της εξόδου από την Ε.Ε. (σε αντίθεση με την απλή έξοδο από την ΟΝΕ που προτείνει η ρεφορμιστική Αριστερά, αλλά και πολλοί ορθόδοξοι οικονομολόγοι και επαγγελματίες πολιτικοί των ελίτ) είναι σαφώς αντισυστημικό, εφόσον ήταν η ένταξή μας στην ΕΟΚ/Ε.Ε. αυτή που ενσωμάτωσε πλήρως την ελληνική οικονομία στη διεθνοποιημένη καπιταλιστική οικονομία της αγοράς. Αντίστοιχα, σήμερα, είναι η έξοδος μας από την Ε.Ε. που αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση για την αποδέσμευσή μας από τη διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς, μέσω της δημιουργίας μιας αυτοδύναμης οικονομίας (δηλαδή της μεγιστοποίησης των λαϊκών ελέγχων πάνω στις αγορές και της παράλληλης δημιουργίας μιας άλλης παραγωγικής δομής και καταναλωτικού προτύπου) ώστε να ανοίξει ο δρόμος για την αντικατάσταση του σημερινού κοινωνικο-οικονομικού συστήματος με ένα άλλο που θα θεσμοποιεί την ισοκατανομή της οικονομικής και πολιτικής δύναμης.

Η διαδικασία αυτή, σε μη επαναστατικές συνθήκες, αναγκαστικά αρχίζει μέσα στο υπάρχον σύστημα, πράγμα που δεν σημαίνει όμως ότι δεν μπορούμε να θέσουμε αντισυστημικά αιτήματα. Αντισυστημικό αίτημα δεν είναι μόνο η ανατροπή του συστήματος με την κατάληψη των χειμερινών ανακτόρων, όπως εξακολουθεί να πιστεύει η παλαιολιθική Αριστερά, ελευθεριακή και μη. Αντισυστημικό είναι κάθε αίτημα που ανατρέπει τα θεμέλια στα οποία στηρίζεται το υπάρχον σύστημα, και η ένταξή μας στην Ε.Ε. και γενικότερα η ένταξή μας στη διεθνοποιημένη οικονομία

της αγοράς αποτελούν θεμέλια του συστήματος αυτού, έτσι ώστε η εκρίζωση αυτών των θεμελίων ξεθεμελιώνει το ίδιο το σύστημα. Δεν μιλάμε δηλαδή για αλλαγές που βελτιώνουν το σύστημα ή έστω για αλλαγές που σταδιακά το αλλάζουν, όπως έκανε η παλιά σοσιαλδημοκρατία. Μιλάμε για αλλαγές που ξεθεμελιώνουν το σύστημα ενώ συγχρόνως βάζουν τις βάσεις για ένα άλλο.

Όμως, τι είναι οικονομική αυτοδυναμία, και είναι αυτή δυνατή σε μια διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς; Η αυτοδυναμία έχει οριστεί ως «η στήριξη πρωταρχικά στους δικούς μας πόρους, ανθρώπινους και φυσικούς, και η ικανότητα αυτόνομου καθορισμού των στόχων και λήψης των αποφάσεων».¹ Αυτοδυναμία δεν σημαίνει αυτόρροια, αλλά ότι οι εξαγωγές παίζουν συμπληρωματικό μόνο ρόλο στη διαδικασία ενός εκσυγχρονισμού που βασικά αποβλέπει στην επέκταση της παραγωγής για την κάλυψη των εσωτερικών αναγκών, μεγιστοποιώντας τη χρήση των εγχώριων παραγωγικών πόρων. Η οικονομική αυτοδυναμία αποτελεί μια από τις βασικές προϋποθέσεις της οικονομικής δημοκρατίας – οι άλλες δύο αναφέρονται στη συλλογική ιδιοκτησία και έλεγχο των μέσων παραγωγής, και σε ένα δημοκρατικό μηχανισμό κατανομής των αγαθών και υπηρεσιών, πέρα από την οικονομία της αγοράς και το κεντρικό πλάνο. Οι προϋποθέσεις αυτές της οικονομικής δημοκρατίας προφανώς δεν μπορούν να ικανοποιηθούν όλες, άμεσα, στο υπάρχον σύστημα. Όμως, με την έξοδο της χώρας από την Ε.Ε. και την ΟΝΕ θέτουμε τις βάσεις για την οικονομική αυτοδυναμία, δηλαδή την πρώτη προϋπόθεση της οικονομικής δημοκρατίας. Εναλλακτικά, η οικονομική αυτοδυναμία αποτελεί επίσης αναγκαία προϋπόθεση για την εγκαθίδρυση μιας κρατικο-σοσιαλιστικής οικονομίας.

Σήμερα, η οικονομική αυτοδυναμία είναι όχι μόνο επιθυμητή αλλά και εφικτή. Στην πραγματικότητα, αποτελεί τη μόνη λύση για διέξοδο όχι μόνο από την τωρινή βαθιά κρίση, αλλά και από τη μακροπρόθεσμη κρίση, ιδιαίτερα την οικολογική, που βαθαίνει καθημερινά, σε βαθμό που επιστημονικές κορυφές στο διεθνές στερέωμα, όπως ο Stephen Hawking ή ο Martin Rees (πρόεδρος της Βρετανικής Βασιλικής Εταιρείας), να δίνουν μόνο 50% πιθανότητες στον ανθρώπινο πολιτισμό να επιβιώσει τον 21ο αιώνα!¹

Η επαγγελία της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης για παγκόσμια επέκταση της «ανάπτυξης» και της γενικής ανόδου του βιοτικού επιπέδου (δηλαδή του καταναλωτισμού) σήμερα καταρρέει, τόσο για οικολογικούς λόγους όσο και για οικονομικούς. Στην τελευταία συνάντηση της «Ομάδας των 20» το 2010, ουσιαστικά αποφασίστηκε η υιοθέτηση της πρότασης των ευρωπαϊκών ελίτ, και κυρίως της γερμανικής, ότι το «δικαίωμα» για ανάπτυξη ανήκει μόνο στις χώρες με υγιή δημοσιονομικά, ενώ οι υπόλοιπες θα πρέπει να αρκούνται σε οριακή ανάπτυξη, αν όχι συνεχή ύφεση, μέχρι να αποκατασταθεί η δημοσιονομική ισορροπία – δηλαδή σε τρία τέρμινα. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει υιοθέτηση του αιτήματος για απο-ανάπτυξη, που είναι απλώς άλλη μια ουτοπία της ρεφορμιστικής Αριστεράς, αφού δεν μπορεί να αντιληφθεί ότι είναι αδιανόητη η απο-ανάπτυξη σε μια διεθνοποιημένη οικονομία

της αγοράς, την οποία οι οπαδοί της απο-ανάπτυξης δεν αμφισβητούν. Απλά σημαίνει ότι ανάπτυξη θα γίνεται μόνο για τα προνομιούχα στρώματα στο Βορρά και το Νότο, ενώ οι υπόλοιποι θα έχουν ένα είδος αναγκαστικής απο-ανάπτυξης. Το μοντέλο που καθιερώνεται σήμερα διεθνώς είναι αυτό της ανάπτυξης για τους λίγους, και της απο-ανάπτυξης για τους πολλούς, ανεξάρτητα αν ζούμε στο Βορρά ή το Νότο. Από αυτή τη σκοπιά, το «κίνημα» της απο-ανάπτυξης όχι μόνο δεν είναι αντισυστημικό, αλλά και συντελεί στη δημιουργία των υποκειμενικών συνθηκών για το διαμορφούμενο νέο δυαδικό μοντέλο «ανάπτυξης»!

Η ανάγκη της αυτοδυναμίας γίνεται σήμερα επιτακτική, όταν για παράδειγμα προβλέπεται μαζική εξαθλίωση σε λίγα χρόνια εξαιτίας του διπλασιασμού των τιμών τροφίμων που φέρνει, άμεσα ή έμμεσα, η παγκοσμιοποίηση και η συναφής κερδοσκοπία!¹ Όπως προσπάθησα να αναλύσω αλλού,¹ οι αυτοδύναμες οικονομίες αποτελούν σήμερα όχι απλώς τη μόνη απάντηση στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, αλλά και θεμελιακά στοιχεία ενός νέου διεθνισμού, ο οποίος υιοθετεί με τις βασικές αρχές του παραδοσιακού διεθνισμού της Αριστεράς, αλλά και τον υπερβαίνει, διότι θεμελιώνεται σε μια διεθνοποιημένη οικονομία που δεν καθορίζεται ούτε από την καπιταλιστική οικονομία της αγοράς, ούτε από το κεντρικό Πλάνο, αλλά από την Οικονομική Δημοκρατία, δηλαδή τις αυτο-καθοριζόμενες (μέσω των συνελεύσεων των πολιτών) οικονομίες.

Εάν ο απώτερος στόχος μας στο πρώτο αυτό στάδιο είναι η δημιουργία των προϋποθέσεων για τη συμμετοχή της χώρας μας σε μια μελλοντική Ευρώπη αυτοδύναμων αλλά όχι αυταρχών περιφερειών, οι προϋποθέσεις της οικονομικής αυτοδυναμίας που θα έπρεπε να ικανοποιηθούν είναι οι εξής:

ρήξη των δεσμών με τη διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς που σε αυτό το στάδιο δεν απαιτεί και καπιταλιστική αποδέσμευση,

ικανοποίηση όσο το δυνατόν περισσότερων αναγκών από ντόπιους πόρους,

ανταλλαγή πλεονασμάτων μεταξύ χωρών στο ίδιο επίπεδο ανάπτυξης στη βάση αμοιβαιότητας και ισοτιμίας.

Η αναπτυξιακή διαδικασία θα πρέπει κατά συνέπεια να στοχεύει σε μια ανάπτυξη που στηρίζεται στην εσωτερική ζήτηση και στις εγχώριες επενδύσεις, αντί να στηρίζεται στην εξωτερική αγορά και τις ξένες επενδύσεις – όπως στο εξωστρεφές μοντέλο «ανάπτυξης» που ενέτεινε μεταπολεμικά τη χρόνια οικονομική κρίση και οδήγησε στη σημερινή καταστροφική έκρηξη της. Αυτός ήταν άλλωστε ιστορικά ο τρόπος με τον οποίον επέτυχαν τον εκσυγχρονισμό της οικονομικής δομής τους τα σημερινά μητροπολιτικά κέντρα. Στις σημερινές όμως συνθήκες διεθνοποίησης της οικονομίας, ο στόχος της αυτοδύναμης ανάπτυξης αναγκαστικά παίρνει διαφορετική μορφή.¹

4. Η Αριστερά και η Κρίση

Η θέση της ευρύτερης Αριστεράς στο θέμα κυμαίνεται μεταξύ αποπροσανατολισμού και ουτοπισμού, με ολέθριες συνέπειες για το κίνημα. Έτσι, ενώ οι ντόπιες και ξένες ελίτ –με μοχλό την παραμονή της χώρας στην Ε.Ε. και την Ευρωζώνη και αφορμή το χρέος–καταδικάζουν τα λαϊκά στρώματα σε μαζική φτωχοποίηση, τους εργαζομένους σε «κινεζοποίηση» και ολόκληρη τη χώρα σε λατινοαμερικανοποίηση, η Αριστερά ασχολείται με τα συμπτώματα της βαθιάς συστημικής κρίσης: το χρέος και πώς μπορούμε να το διαχειριστούμε από δήθεν αριστερή σκοπιά με βάση το λογιστικό έλεγχό του, ενώ οι πιο «τολμηροί» μιλούν για έξοδο από την Ευρωζώνη, ή ακόμη και από την Ε.Ε., αλλά πάντοτε όμως σε σχέση με τη διαχείριση του χρέους. Από την άλλη μεριά, το τμήμα της αντισυστημικής Αριστεράς που διαβλέπει το συστημικό χαρακτήρα της κρίσης σε σχέση και με τις συνέπειες της ένταξης στην Ε.Ε., δεν θέτει καν θέμα μονομερούς εξόδου από την Ε.Ε. ως προϋπόθεση άμεσης διεξόδου από τη βαθιά συστημική κρίση αλλά, αντίθετα, παραπέμπει το θέμα είτε στις καλές της «λαϊκής εξουσίας», είτε στις αντίστοιχες της «συνολικής αντικαπιταλιστικής ρήξης».

Συγκεκριμένα, ο ΣΥΡΙΖΑ επαναλαμβάνει με αριστερή ρητορική τις συστημικές θέσεις δηλώνοντας ότι: «η έξοδος από το ευρώ δεν μπορεί να αποτελεί στόχο του προοδευτικού κινήματος». Ακόμη και η εξωκοινοβουλευτική Αριστερά της ΑΝΤΑΡ-ΣΥΑ αλλά και τμήμα της Πατριωτικής Αριστεράς (Καζάκης), με ή χωρίς ταξική ανάλυση αντίστοιχα, θέτουν μεν σαφώς θέμα εξόδου από την ΟΝΕ, αλλά εκφράζονται διαφορούμενα όσον αφορά στην Ε.Ε. και μιλούν για «ρήξη με την Ε.Ε. και καπιταλιστική αποδέσμευση από αυτή» – θέση που προφανώς παραπέμπει το θέμα στις ελληνικές καλές, όταν θα έχει γίνει πανευρωπαϊκή αντικαπιταλιστική επανάσταση, ενώ ερωτοτροπούν με την άκρως ρεφορμιστική πρόταση για λογιστικό έλεγχο του χρέους που, αφενός, περιορίζει την προβληματική της κρίσης στο σύμπτωμά της (το χρέος) και όχι στις αιτίες του (τη διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς και την Ε.Ε.) και, αφετέρου, ακόμη και τις ίδιες τις αιτίες του χρέους τις αποδίδουν αποπροσανατολιστικά στην κακή λειτουργία του συστήματος και όχι στο ίδιο το σύστημα. Στην πραγματικότητα, όμως, ολόκληρο το χρέος είναι μη νομιμοποιημένο (αφού κανένας βέβαια δεν ρώτησε τον ελληνικό λαό για τα «μεγάλα έργα» και τα συναφή δάνεια, ούτε καν για την ένταξη στην Ε.Ε. και την Ευρωζώνη) και όχι, όπως θεωρούν οι υποστηρικτές του λογιστικού ελέγχου, κάποιο μέρος αυτού που, αν το βρει κάποια επιτροπή ειδικών έπειτα από κάμποσο καιρό, θα μπορούσαμε να το κηρύξουμε παράνομο ή απεχθές και κατόπιν να ζητήσουμε από τις ντόπιες και ξένες ελίτ να το διαγράψουν! Είναι άλλωστε γνωστό στους διεθνείς χρηματοπιστωτικούς κύκλους ότι το ελληνικό χρέος δεν είναι βιώσιμο και ότι σε κάποιο στάδιο στο προσεχές μέλλον θα γίνει γερό «κούρεμά» του (που μπορεί να φθάσει και κάπου μετα-

ξύ 50% και 70% του χρέους), γι' αυτό και η συνεχής αναβλητική πολιτική της τρώϊκα, ώστε όταν έλθει η στιγμή αυτή να έχουν ξεφορτωθεί οι ιδιωτικές τράπεζες το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών ομολόγων και να έχει ελαχιστοποιηθεί το μέγεθος των ζημιών τους. Εάν λοιπόν γινόταν μια ΕΛΕ, απλά θα βοηθούσε τη διαδικασία αυτή και «με τη βούλα» της Αριστεράς!

Από την άλλη μεριά, η Πατριωτική Αριστερά («Σπίθα») δεν λέει κουβέντα μεν για ΟΝΕ και Ε.Ε. (που προφανώς θεωρούν ότι μας προστατεύουν από τους Τούρκους!), αλλά παρ' όλα αυτά αντιφατικότατα δηλώνει ότι: «Δεν υπάρχει καμία άλλη λύση από την αντικατάσταση του σημερινού οικονομικού μοντέλου της Ευρώπης, που είναι φτιαγμένο για να δημιουργεί χρέος, με επιστροφή σε μια πολιτική τόνωσης της ζήτησης και της ανάπτυξης, και τον προστατευτισμό, με δραστικό επανέλεγχο του Χρήματος».¹ Και αυτό, όταν βέβαια ακόμη και ένας πρωτοετής φοιτητής Οικονομικών ξέρει ότι δραστικός επανέλεγχος του χρήματος μέσα στην ΟΝΕ αποκλείεται, όπως είναι το ίδιο αστέιο να μιλάμε για προστατευτισμό μέσα στην Ε.Ε., η οποία θεμελιώνεται στις «4 ελευθερίες» του Μάαστριχτ.

Τέλος, η θέση του ΚΚΕ είναι μεν πιο ρεαλιστική από όλες τις παραπάνω, αλλά μέσα στον ουτοπισμό της! Αναγνωρίζει μεν σωστά ότι χωρίς έξοδο τόσο από την ΟΝΕ όσο και από την Ε.Ε. και τη δημιουργία μιας Λαϊκής Οικονομίας (με κεντρικό σχεδιασμό κ.λπ.) ούτε διέξοδος από την κρίση, ούτε καν έλεγχος της οικονομίας είναι δυνατός, αλλά συνδέει την έξοδο αυτή με την κατάκτηση της λαϊκής εξουσίας που προϋποθέτει επαναστατικές συνθήκες. Οι συνθήκες όμως αυτές είναι εντελώς ανύπαρκτες σήμερα, όπως έδειξε και το άνετο πέραςμα του «δεύτερου Μνημονίου» (παρά τις ψευδαισθήσεις που καλλιεργούσε η ρεφορμιστική Αριστερά στους «αγανακτισμένους» ότι το «κίνημά» τους θα το σταματούσε) που θεσμοθετεί την πλήρη λατινομερικανοποίηση της χώρας. Αυτό σημαίνει ότι εάν το ΚΚΕ και η Αριστερά γενικότερα δεν μπορέσουν τελικά να ηγηθούν ενός νέου ΕΑΜ, με στόχο την ανατροπή των Μνημονίων, μέσα από τη μονομερή έξοδο από την Ε.Ε., ως αποφασιστικό βήμα για το κτίσιμο μιας αυτοδύναμης οικονομίας σε μια νέα οικονομική ένωση αυτοδύναμων οικονομιών, θα χάσουν και την τελευταία ιστορική τους ευκαιρία και σύντομα θα αποτελούν επίσης τμήμα της Ιστορίας, όπως ήδη συνέβη με την Αριστερά στην Ευρώπη.

Σημειώσεις

1. Με τον όρο «ρεφορμιστική Αριστερά» εννοώ εκείνο το τμήμα της Αριστεράς που δεν αμφισβητεί το ίδιο το σύστημα της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς και του πολιτικού συμπληρώματός της στην αντιπροσωπευτική «δημοκρατία», αλλά απλώς διάφορες εκφάνσεις του συστήματος αυτού (αδιαφάνεια, διαφθορά, δημοκρατικό έλλειμμα κ.λπ.) που αναφέρονται στην κακή λειτουργία του ή στον «κακό» σχεδιασμό θεσμών όπως η Ευρωζώνη, ή τέλος στη μη επαρ-